

HERMINIO ALMENDROS. INSPECTOR D'ENSENYAMENT I PEDAGOG RENOVADOR A CATALUNYA¹

Martí Teixidó i Planas

Universitat Autònoma de Barcelona

RESUM

Herminio Almendros, inspector d'ensenyament i pedagog renovador a Catalunya durant la Segona República, ha de ser recuperat com una de les personalitats més oblidades, silenciada durant els anys de la dictadura. Aquest article se suma a les diferents publicacions aparegudes a partir del 1998, any del centenari del seu naixement, i s'ha focalitzat expressament per a professionals de la inspecció d'educació. Es parteix de la formació superior avançada rebuda per Almendros a la Institución Libre de Enseñanza i com desenvolupà una inspecció escolar pròpia als mestres, gens fiscalitzadora i molt assessora. Es presenten les seves facetes de divulgador cultural, de professor universitari i d'alt càrrec de l'Administració educativa. Finalment, es mostra un resum de la seva concepció de la inspecció escolar i de l'actualitat de les seves iniciatives.

PARAULES CLAU: inspecció d'educació, supervisió de l'educació, renovació pedagògica, mestres a l'exili.

HERMINIO ALMENDROS. TEACHING INSPECTOR AND RENOVATING PEDAGOGUE IN CATALONIA

ABSTRACT

Herminio Almendros, school inspector and renovator pedagogist in Catalunya on the Second Republic of Spain period, must make up so more forgotten personality, silenced during dictatorship years. This paper is added to different publications in recent years

1. Comunicació presentada al III Congrés de l'Associació d'Inspectors d'Educació de Catalunya, el 8 de març de 2007, a Vilafranca del Penedès. Les fotografies personals corresponen a l'arxiu aplegat per l'Associación Torre Grande, Gustavo Adolfo Bécquer, núm. 11, 02640 Almansa, que han acompanyat els textos publicats per l'Ajuntament d'Almansa ressenyats a la bibliografia.

since 1998, centenary of his birthday. Especially performed to inspection of education professionals Begins from higher advanced formation received by Almendros in Institución Libre de Enseñanza and how developed school inspection close to teachers, any corrective and many adviser. They are presented their dimensions on culture broadcast, of university teacher and of major on education service administration. Finally it's presented a resume of his concepts of school inspection and the value of his proposals on present.

KEY WORDS: inspection of education, supervision of education, pedagogical renovation, teachers in exile.

El mestre Herminio Almendros
l'any 1921, quan ingressa
a l'Escuela Superior del Magisterio.

DE LA INSTITUCIÓN LIBRE DE ENSEÑANZA A LA INSPECCIÓ DE PRIMERA ENSENYANÇA

Herminio Almendros (Almansa, 1998 - l'Havana, 1974) era el fill únic d'un ferroviari. Podem pensar que devia ser el mestre el qui va veure en ell un infant llest que *valia per estudiar* i ell mateix el devia començar a preparar per al batxillerat, que va completar a l'Institut de Batxillerat d'Albacete, on va fer l'ingrés de magisteri. Quan el 1914, amb quinze anys, va a l'Escola Normal d'Alacant, estrena el nou pla de formació en quatre cursos. Acabats els estudis, sembla que va fer de mestre al seu poble i va coincidir amb un excel·lent mestre renovador, José Conde, que devia deixar un profund modelatge en Almendros. El servei

militar li va ocupar tres anys. El 1921 va superar les proves selectives a l'Escuela Superior del Magisterio de Madrid i va accedir a una de les vint-i-cinc places masculines i amb dret a beca per allotjar-se a la Residencia de Estudiantes.

L'Escuela Superior del Magisterio, inspirada en els principis i projectes de la Institución Libre de Enseñanza, havia estat creada per donar formació pedagògica superior a mestres ja titulats, seleccionats amb *numerus clausus*, que sortirien com a professors d'escoles normals o com a inspectors d'ensenyament primari amb dret a plaça. Herminio Almendros va ser seleccionat per a l'especialitat de ciències i va completar els quatre cursos amb qualificacions brillants. Allà va conèixer la també mestra Maria Cuyàs (Calders, Bages, 1900), amb qui es va casar i compartiria família, professió i exili. Entre els anys 1926 i 1928, i per confiança directa de Manuel Bartolomé Cossío, es van fer càrrec de la direcció de l'Escuela de Capacitación Agraria Sierra Pambley, a Lleó. L'any 1928, Herminio Almendros i Maria Cuyàs foren nomenats inspectors d'ensenyament primari a Lleida.

Anar a l'Escuela Superior del Magisterio de Madrid, on eren seleccionats mestres de tot Espanya, era la millor oportunitat per entrar en contacte amb les orientacions més avançades de la pedagogia i formar part dels més selectes destinataris de la formació superior. A la Residencia de Estudiantes es tenia accés a conferències i a actes culturals de caire molt divers i hi eren convidades personalitats de renom cultural i científic. La Institución Libre de Enseñanza estava divulgant les experiències que s'assajaven per tot Europa com a moviment de les *escoles noves* o de l'educació progressiva als EUA. S'estava en contacte directe amb l'Institut J. J. Rousseau de Ginebra (Claparède) i amb els pedagogs suïssos del Bureau International de l'Éducation (Ferrière, Bovet, Dottrens). Personalitats com J. Castillejo, M. de Maeztu i L. Luzuriaga traduïen i difonien extensament el moviment pedagògic d'avantguarda d'Europa. Un significat grup d'inspectores i inspectors d'ensenyament es va sumar a aquest equip de divulgació: Concepción Sáinz-Amor, Antonio Ballesteros, Fernando Sáinz, Leonor Serrano, Margarida Comas i Herminio Almendros, que publicarien, a les col·leccions de la *Revista de Pedagogia*, les innovacions en mètodes i tècniques de les escoles noves.

Tot això és suficient per explicar que un noi de família treballadora, amb capacitat i dedicació personal, amb l'orientació primerenca de mestres competents i dedicats, amb l'oportunitat d'accedir als millors àmbits de formació pedagògica i cultural, pogués desenvolupar una trajectòria professional sòlida i continuada malgrat les moltes adversitats del temps que va viure i dels diferents règims polítics.

IMPULSOR DE LA RENOVACIÓ PEDAGÒGICA A L'ESCOLA RURAL. AMB EL GRUP BATEC DE LLEIDA

Destinat a la Inspecció de Primera Ensenyança de Lleida, es va fer càrrec de la zona de Tremp. Així expressava la seva vivència professional d'aquests anys:

A trabajar en la realidad de este panorama fui destinado como inspector escolar, en la provincia de Lérida, casi toda ella de antiguas comunidades rurales y aldeas. Era yo joven. Inmediatamente me dispuse a conocer el medio en que había de actuar. Recorrí comarcas del amplio sector que me correspondió, hasta los lugares más agrestes e incommunicados. Llegué a las escuelitas rurales del llano y de la montaña; escuelitas mixtas, de un solo maestro la mayor parte, apartadas y olvidadas. Me detuve en ellas, observé bien su trabajo, reuní pequeños grupos de maestros aquí y allá. ¿Qué podía yo hacer por aquellas escuelas pobres, descuidadas, que el estado no atendía y que el caciquismo municipal despreciaba? ¿En qué podía yo ayudar a aquellos maestros, muchos de ellos desanimados y hundidos de soledad, en los que había ya mordido el conformismo escéptico? [...].

Aparte de la protección oficial ante los municipios y aparte la acción política, había que ayudarles a mejorar su labor docente, a levantar su espíritu profesional. Yo sabía que esa era mi función como inspector; función de ayuda técnica fundamentalmente.

Tenía yo una relativamente valiosa experiencia adquirida en escuelas de la Institución Libre de Enseñanza. Me sentía capaz de mostrar a los maestros prácticamente —y así lo hacía al visitar las escuelas— como se podía enseñar a leer sin silabarios; cual era el mejor proceder para vencer dificultades ortográficas. Cómo el cálculo podía relacionarse con la vida y cómo había que sacarlo de la rutina de las largas operaciones sin sentido, cómo observar y estudiar sencillas cosas y hechos naturales que se dan en el medio rural y en el pequeño huerto escolar donde lo hubiera... [...].

Los conocimientos e informaciones que había adquirido en mis años de estudio en Madrid, en el centro formador de inspectores escolares y profesores de Escuela Normal, no me servían; demasiada teoría sin relación con la práctica. Idealista bagaje cultural para actuar en una realidad tan cruda como aquella a que me enfrentaba.²

2. Reproduït pel mestre J. ALCOBÉ, «Herminio Almendros. Un educador para el pueblo», *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 3 (març 1975), p. 30-32, procedent d'un pròleg del mateix Herminio Almendros a un treball publicat a França per Les Amis de Freinet.

L'inspector escolar Herminio Almendros entallant els alumnes. Lleida, 1929.

A Almendros no li faltava ni formació ni idea per impulsar la renovació pedagògica, però va veure que primer havia de potenciar tot allò que els mestres més compromesos ja havien iniciat en els dies difícils de la dictadura de Primo de Rivera. Eren mestres, homes i dones, que s'havien anat trobant les tardes de diumenge o dijous al Cafè-Express, vora el Segre, a Lleida, per xerrar i compartir. Va ser amb alguns d'aquests mestres, entre ells José de Tapia, mestre de Montoliu, i Patricio Redondo, mestre de Puigvert, que l'inspector Almendros va donar a conèixer pràcticament l'ús de la impremta a l'escola i les tècniques Freinet, que havia volgut conèixer directament quan li n'havia parlat el professor de l'Escola Normal de Lleida Jesús Sanz. Almendros era ben contrari a l'ús de sil·labaris i llibres de text, que presentaven continguts avorrits i un llenguatge artificios, allunyat de l'experiència diària dels infants. Aviat es va posar en contacte amb el mestre Freinet, que estava a Saint-Paul de Vence (França), el qual li va enviar una de les premses d'impremta que ell mateix construïa on s'encaixaven els tipus-lletres de plom. Inspector i mestres van provar la impremta, ara a l'escola de l'un, adés a l'escola de l'altre. Havent-ho provat i vistos els efectes

pedagògics, s'organitzaren reunions de mestres per explicar les experiències i mostrar treballs dels alumnes i es va constituir el grup Batec.

El mestre del grup Salvador Ambròs, que havia estat destinat a Galícia, escriu el següent el desembre de 1933:³

Larga sería la relación del nacimiento de este esfuerzo intenso de colaboración en los días oscuros de la dictadura, salpicados de encarcelamientos, rebeldías y luchas clandestinas. Fue un domingo en Térmens, en la amable casa del compañero Vila. Palau Caselles, poeta laureado, Patricio Redondo, el pedagogo rebelde, José de Tapia, maestro admirable y otros lo bautizaron como: grupo libre de colaboración Batec. Que significa emoción, corazón, pasión...

Pronto, algunos maestros jóvenes se sumaron. Herminio Almendros, el hombre sencillo y bueno, nos puso al corriente de la técnica Freinet. Numerosas escuelas tienen su imprenta. La de Montoliu trabaja admirablemente.

La actuación del grupo tiene dos finalidades. Primera, despertar en el pueblo el amor a la escuela, abrir la escuela a los vientos de la calle, que sea la casa de todos. Segunda, llevar los mejores métodos a la escuela y analizar los resultados con actitud crítica.

Para cumplir la primera finalidad, las mañanas del domingo de la reunión, que cada mes se efectúa en un pueblo diferente, se celebran fiestas escolares, con conferencias informativas sobre el concepto de escuela laica y única, sobre la importancia de la colaboración entre las asociaciones de amigos de la escuela y, si es posible, se organiza un grupo de padres con el fin de ayudar a la obra de las bibliotecas, material escolar, cantinas, excursiones, festivales...

Si el maestro colabora con entusiasmo, estas llamadas dan siempre resultado. En Juneda creamos una biblioteca. He de añadir que las agrupaciones políticas y sociales de carácter liberal, así como los ayuntamientos del mismo talante, se ofrecen con entusiasmo.

Acabadas las conferencias y actos culturales, los asistentes (maestros y maestras) se reúnen en una comida fraternal, la cual se acordó no celebrar en la casa del maestro, sino en la fonda y pagando cada uno su parte.

Después de la comida se acuerda el lugar y día de la próxima reunión, se examinan las novedades pedagógicas doctrinales y prácticas, se acuerda la adquisición de algún libro para intercambiar y se comentan los resultados de nuevos ensayos.

3. Article publicat en català a *La Jornada*, núm. 335 (2 gener 1934), que Fernando Jiménez Mier, mestre mexicà, va conèixer gràcies als mestres exiliats espanyols i va reproduir en castellà.

El mestre Juan de Tapia, el de Montoliu, exiliat a Mèxic, tenia un singular record de l'inspector Almendros:⁴

Magnífico inspector

La tarea de inspector escolar es ardua. Hay de inspectores a inspectores. He conocido de todo tipo. En Montolú traté con Herminio Almendros. ¡Pude apreciar a un magnífico inspector!

Primero lo tuve como inspector de zona. Después fungió como inspector jefe de toda la provincia de Lérida. Intimamos, fuimos grandes amigos, nos entendimos muy bien. Tuvimos mucho en común.

Como inspector, Almendros visitaba todas las escuelas de su zona, de su provincia. Tenía que desplazarse de un lugar a otro para ver trabajar al maestro con sus niños. Las distancias ocasionaban que avisara previamente su visita. Nunca sorprendía a nadie.

Cuando anunciaba su visita a mi escuela, lo esperaba contento. El amigo inspector llegaba campechano y sencillo a la escuela. Siempre muy afable y abierto en su trabajo. Ya en el grupo, se sentaba y decía:

—Ale, maestro, trabaje, haga lo que le toca hacer esta mañana. Sentado observaba, escuchaba y me dejaba trabajar con absoluta libertad. Después de un tiempo razonable tomaba la batuta.

—Bueno, ahora me toca a mí. Va usted a ver como trabajo con su grupo.

Y se ponía a dar una clase para chuparse los dedos. Continuaba con el tema iniciado por mí. Su clase era una verdadera lección. Manejaba al grupo con gran agilidad y alegría. Entraba en contacto con los niños con una soltura sorprendente. Parecía como si fuera su maestro desde mucho tiempo atrás.

Su exposición tenía un significado muy especial. Orientaba la práctica escolar para mejorarla. Al trabajar directamente con los chicos se daba cuenta de la espontaneidad del trabajo del maestro, se percataba de la disposición del grupo para el trabajo.

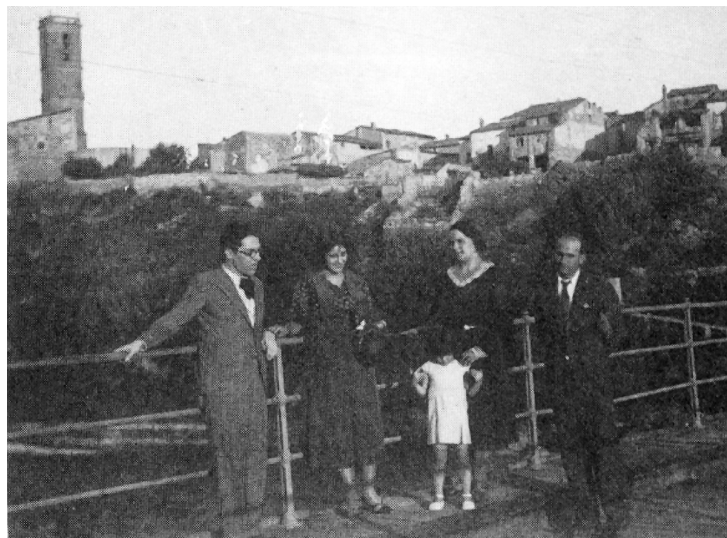
Almendros era un gran maestro, un verdadero maestro. De no haber sido así, nunca hubiera podido llegar a tener un tamaño de inspector escolar tan grande.

Al concluir su visita, por lo general de tres días, el inspector Almendros levantaba el acta de inspección escolar obligada en España. Asentaba ahí todo cuanto había observado en el funcionamiento de la escuela. El mismo contenido del acta lo transcribía en el libro del maestro. De esta forma, lo manifestado por el inspector visitante quedaba por escrito en manos del maestro visitado. Las reglas del juego eran muy claras, el proceso de inspección transparente. Se evitaban al máximo los malos entendidos entre inspector y maestro.

4. Fernando Jiménez Mier y Terán, mestre mexicà, inclou aquesta semblança d'Almendros, a qui tant va tractar en el seu exili, al llibre *Pepe Tapia, un maestro singular*, Mèxic DF, Fernando Jiménez Mier y Terán (ed.), 1996.

Temps després, el col·lectiu de mestres Batec es constituïria en Cooperativa de la Impremta a l'Escola tant per impulsar la introducció de les noves tècniques pedagògiques com per estendre la convicció d'una escola pública, laica i popular, sempre present en la pedagogia de Freinet. Calia que l'escola adoptés una posició progressista, compromesa amb l'educació popular, paral·lela a l'acció política de la Segona República espanyola i del nou Govern de la Generalitat de Catalunya. Escriví Almendros:

Junto a la acción política había que ir preparando, en lo posible, las condiciones de la labor escolar digna de nuestras enseñanzas [...]. Para mi, era evidente que había que cuidar la escuela pública, prepararla en lo posible para que emprendiera, por muy humildes que fueran sus pasos, un camino de progreso para un horizonte nuevo.⁵

Herminio Almendros i Maria Cuyàs, ambdós inspectors d'ensenyament de Lleida, a Tèrmens, l'any 1931, amb la filla Rosa-Maria i uns amics.

5. Article publicat en francès, reproduït a *La escuela moderna en España*, Bilbao, Zero Zyx, 1979, p. 60.

Per difondre encara més el valor pedagògic de la impremta per a l'aprenentatge de la lectura, va escriure el segon llibre, *La impremta en la escuela: La técnica Freinet*,⁶ on dóna compte detallat de dibuixos propis dels instruments i mostres dels textos escrits per infants amb aquesta tècnica pedagògica. Difon i glossa l'aportació de Freinet, però l'argumentació contundent és seva, i adonem-nos que, passats setanta anys, té tota l'actualitat, si pensem en els ordinadors i els llibres de text a l'escola:

Si se persiste en la concepción de una escuela de trabajo uniforme, en la que al mismo tiempo se impone a todos los alumnos el mismo ejercicio; una escuela que excluye toda individualización del aprendizaje; una escuela absurdamente niveladora, entonces la imprenta hace perder el tiempo y es un elemento intruso en el concierto de la organización escolástica; pero si se prefiere una técnica que fomente el trabajo libre del niño, que acierte a resolver el problema de la individualización de la enseñanza, que respetando la espontaneidad del niño sea eficaz instrumento de su educación natural y nos proporcione amplios horizontes de trabajo, la técnica de la imprenta es de un valor inapreciable. (H. ALMENDROS, *La imprenta en la escuela: La técnica Freinet*, Publicaciones de la Revista de Pedagogía, Madrid, 1932, col·l. «La Nueva Educación», vol. XXVIII, p. 33-34).

Presenta una pedagogia fundada però que es concreta en clares normes d'acció pràctica:

Comienza el curso. No se compran libros de texto. Cada niño recibe dos carpetas, dos libros vacíos. [...] No se compran libros. Ni los consabidos iguales para todos, ni ninguno. Hay una modesta colección en un armario de la escuela. Los alumnos que conserven alguno que pueda aprovecharse, serán invitados a depositarlo, a disposición de toda la clase, en la biblioteca de trabajo. (H. ALMENDROS, *La imprenta en la escuela: La técnica Freinet*, Publicaciones de la Revista de Pedagogía, Madrid, 1932, col·l. «La Nueva Educación», vol. XXVIII, p. 57).

El mestre Célestin Freinet va ser convidat per Almendros a l'escola d'estiu del 1933, publicacions i cursos que van tenir una gran difusió i eren un estímul per a la divulgació de les noves tècniques pedagògiques i el creixement de la cooperativa que havien constituït els mestres de Lleida.

6. H. ALMENDROS, *La imprenta en la escuela: La técnica Freinet*, Madrid, Publicaciones de la Revista de Pedagogía, 1932, col·l. «La Nueva Educación», vol. XXVIII.

ESCRITOR DE LITERATURA INFANTIL I DIVULGADOR
CULTURAL. *PUEBLOS Y LEYENDAS*

Amb la clara idea de superar les cartilles, sil·labaris i carrinclons o avorrits llibres de lectura escolar, Almendros va anar seleccionant una antologia de textos i poesies que l'editorial Seix i Barral va editar i il·lustrar, l'any 1929, amb el títol de *Pueblos y leyendas*. D'aquesta antologia n'hem gaudit també els mestres que l'hem fet servir⁷ amb infants de deu a dotze anys i que sabem com s'entusiasmen quan deïem: «Anem a llegir!». «Bieeen!». Es tracta d'una selecció que recull llegendes i contes de diferents països, aportant la seva identitat genuïna i posant de manifest la dimensió humana i una imaginació mesurada que suscita entusiasme sense recórrer a la fantasia ingènua. És una mostra clara de pedagogia multicultural *avant la lettre*. Posteriorment, ja durant els anys seixanta, l'editorial Teide publicà *Fiesta*, un altre llibre de lectures preparat per Almendros amb sorprenents contes d'animals que han fet les delícies d'infants de set a nou anys. L'interès per apropar la literatura als infants i joves ja havia trobat nous motius en arribar a Cuba: *A propósito de la «Edad de Oro» de José Martí: Notas sobre literatura infantil*, que havia editat la Universidad de Oriente l'any 1956. Amb el nou règim revolucionari, José Martí esdevé el poeta nacional i Almendros té l'ocasió de fer-ne nous estudis i publicacions: *Nuestro Martí* (1965), publicat per l'Editora Juvenil, que llavors ell mateix dirigia.

La dimensió d'escriptor de literatura infantil i de divulgador cultural que va desenvolupar a Cuba l'havia iniciat en aquests anys. El nou Govern de la Segona República coneixia la necessitat de reduir l'analfabetisme i millorar el nivell cultural de la gent que vivia en petits pobles, aïllada de la vida cultural possible a les ciutats. Va crear ben aviat les Misiones Pedagógicas.⁸

Almendros va participar a la Misión Pedagógica que es va fer a la vall d'Aran el setembre de 1932, quan ja estava destinat a Barcelona. Alejandro Casona, que havia estat company i amic a l'Escuela Superior del Magisterio, n'era un dels impulsors, amb García Lorca i d'altres. Eren dos equips de tres mestres o literats que anaven seguint els pobles de la vall del Garona amb una mula que carregava un projector de cinema, discos i llibres. Feien teatre, recitaven en públic, explicaven articles de la Constitució i llegien i veïen com els espectadors, gent de pagès, s'engrescaven i feien comentaris en veu alta.

7. *Pueblos y leyendas* es va seguir reeditant fins al 1956. S'edità a Cuba el 1961 i l'editorial Teide va reprendre l'edició novament il·lustrada el 1967 fins a la quinzena edició, el 1977.

8. Decret de 29 de maig de 1931.

INSPECCIÓ D'ESCOLES A MANRESA, PROFESSOR DE PEDAGOGIA A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA I ACCIÓ POLÍTICA AL CENU

Sabem que va ser inspector en cap a Lleida, però el 1931 —no hem aclarit per què— el matrimoni d'inspectors d'ensenyament primari Almendros i Cuyàs és destinat a Osca. Podem, però, atribuir-ho a què, amb l'adveniment de la Segona República i nomenat ministre d'Instrucció Pública Marcel·lí Domingo, es va dictar decret⁹ d'invalidació de tots els canvis de destinació per lliure decisió ministerial que, des del 1924, amb la dictadura, s'havien anat fent. De dues-centes dinou places d'inspector, s'anul·len els nomenaments de dues-centes dotze, s'escull nova destinació per ordre d'antiguitat i es deixen les de Madrid i Barcelona per cobrir per oposició. Les destinacions d'inspectors tornaven a ser inamovibles. L'operació de correcció va crear una total mobilitat per corregir els canvis de set anys i va afectar molts inspectors de tal manera que el remei era tan dur com la malaltia. D'altra banda, quedaven transitòriament cobertes les places de Madrid i Barcelona a l'espera de nova oposició.

Uno de los cuerpos de la Administración pública en que el Gobierno de la República ha encontrado más agudo malestar y más viva el ansia de justicia a consecuencia de las arbitrarias determinaciones que sufrió en el período de las dictaduras es el de inspectores de primera enseñanza. La función inspectora se consideró como el instrumento más eficaz para llevar a las escuelas nacionales y privadas el principio de intolerancia en el programa, en el método, en el idioma y en la religión... (Preàmbul del Decret de 29 de maig de 1931, pel qual s'anul·la el R. D. de 1926).

Durant aquell any a Osca, Almendros i Cuyàs varen preparar oposicions restringides per cobrir les places vacants de Madrid i Barcelona i ambdós van obtenir plaça a Barcelona l'any 1932. Ja tenien una filla, Rosa-Maria, i a Barcelona van néixer Néstor i Sergio i s'hi sentien com a casa, ja que Maria Cuyàs era filla de Calders (Bages), on vivien els avis materns.

El Govern de la República havia actuat d'urgència, però tenia en projecte professionalitzar la Inspecció de Primera Ensenyança com més aviat millor i ho féu amb el Decret de 2 de desembre de 1932, que comença així: «La Inspecció Profesional de Primera Enseñanza es el organismo encargado de orientar, impulsar y dirigir el funcionamiento de las escuelas nacionales y de las institu-

9. Decret de 29 de maig de 1931 (un altre coincident en data).

ciones educativas auxiliares de las mismas». Després segueix el clàssic vetllar pel compliment de les lleis, però, pel seu inici, queda clara la voluntat del Govern.

Almendros, inspector d'ensenyament a Barcelona, es va fer càrrec de la zona de Manresa, però no hem pogut fins avui saber-ne més i cal esperar que algun col·lega inspector o inspectora actual pugui investigar, a les escoles rurals de les localitats, als llibres de visites d'inspecció que es puguin trobar o al mateix Ajuntament de Manresa l'acció professional d'aquest període. El que és ben segur és que va seguir la seva preferent ocupació per l'escola rural. El 1933 presenta la ponència «La escuela rural» en un congrés d'educació social organitzat per l'Escola Normal de la Generalitat. El compromís per l'escola rural segueix quan ja era inspector en cap de Barcelona i publica, ara en català, «Entorn al problema de l'escola rural», *Nova Ibèria*, núm. 3-4 (1937). Això ens fa pensar que Herminio Almendros va adoptar la llengua catalana, encara que fos de manera funcional per a una comunicació directa (amb la família de Calders) i com a servidor públic, per adaptar-se a la realitat del medi rural. Desconeixem si impartia els cursos de la Universitat de Barcelona en català o en castellà, però en qualsevol cas estava en condicions de comprendre i parlar col·loquialment la llengua catalana pel seu esperit cultural obert.

Joaquim Xirau havia creat el Seminari de Pedagogia a la Universitat de Barcelona el 1930 per al «perfeccionament professional i espiritual dels mestres d'acord amb les normes universalment reconegudes» i destinat a mestres i professors de tots els graus de l'ensenyament. Quan la Universitat de Barcelona passa a ser Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1933, el seminari es converteix en Secció de Pedagogia. Herminio Almendros és el professor de tècnica i organització escolar i manté l'encàrrec fins al 1937. El rector de la Universitat Autònoma, Serra Húnter, i el degà de la renovada Facultat de Filosofia i Lletres i Pedagogia van incorporar, com a professors, els professionals més estudiosos: Mira, en psicologia, psicotècnica i psicopatologia; Pi i Sunyer, en fisiologia i higiene; Cassià Costal, en psicologia del desenvolupament infantil; Galí, en ensenyament de la llengua i de la història, i Almendros, en didàctica i organització escolar. Ningú millor que Almendros per aportar un coneixement de la pràctica pedagògica pel coneixement que tenia de tantes escoles i perquè tenia clares les pràctiques que podien ser efectives i també la seva fonamentació. En el programa de cursos de 1935-1936¹⁰ que hem pogut conèixer, deixa constància que Herminio Almendros impartí el curs «Instruments de treball escolar. Els fitxers en l'escola actual».

10. *Butlletí dels Mestres*, núm. 135 (1 novembre 1935), p. 266.

Herminio Almendros i l'amic Ramon Xuriguera, pels carrers de Barcelona, l'any 1936.

El 1933, el Govern de la Generalitat crea el Consell Regional de Primera Ensenyança i Almendros en forma part amb Xirau, Bosch Gimpera, Blasi, Torroja, Valls i Xandri. L'Ajuntament de Barcelona impulsa un Pla de Construccions Escolars que encarrega a l'arquitecte Josep-Lluís Sert i a l'inspector d'ensenyament Herminio Almendros, que vol garantir condicions higièniques i evitar les escoles *mamut*, massa grans.

El 1936 hi havia censats trenta-quatre mil quatre-cents trenta-un alumnes als centres oficials, uns trenta mil a les escoles religioses i uns setanta mil a les escoles particulars. Aquell estiu de 1936, entre la sortida dels religiosos i el tancament d'escoles particulars, es van rebre vuitanta-dues mil quatre-cents quinze sol·licituds i es van impulsar un seguit d'accions (construir, transformar, habilitar edificis o locals) per arribar a incrementar l'oferta en unes quaranta mil places.¹¹ Aquesta operació la van emprendre l'Ajuntament de Barcelona, el CENU i el Sindicat d'Arquitectes de Catalunya. És segur que hi va participar Herminio Almendros, que havia treballat en el pla de construccions i aquell mateix estiu devia ser nomenat inspector en cap de Barcelona.

El 1937 es va constituir el segon Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU) i Almendros en fou membre en representació de la Federació de Treballadors de l'Ensenyament del sindicat UGT; amb tot, jo m'inclino a pensar

11. Es pot consultar l'article de J. M. Hernández Ruiz que se cita a la bibliografia.

que hi era com a inspector d'ensenyament en cap de Barcelona, independentment de la proposta de FETE-UGT.

INSPECTOR EN CAP A BARCELONA FINS AL GENER DE 1939. L'EXILI EXTERIOR I L'EXILI INTERIOR.

Recentment, hem pogut documentar que Herminio Almendros era l'inspector en cap de Barcelona el 17 de setembre de 1936. Cal pensar que l'estiu de 1936, en produir-se el cop d'estat contra la República, que no tingué suport majoritari a Catalunya, calia afermar tots els organismes de decisió pública assegurant la lleialtat al govern legítim. És fàcil comprendre que fos nomenat aquell estiu (no en tenim constància anterior): era un home de clares conviccions republicanes, arribat a Catalunya vuit anys abans, ja havia acreditat la seva acceptació d'una realitat cultural i lingüística diferencial d'Espanya i s'havia mostrat com a inspector formador de mestres, pedagog renovador, administrador i planificador (escola rural, escola urbana).

Quan molts infants de la ciutat de Barcelona havien quedat orfes o els seus pares eren al front de guerra, amb Víctor Colomer, regidor de l'Ajuntament de Barcelona, van organitzar una escola-llar en un gran casal que hi havia pujant al Tibidabo. En aquesta escola també s'aplicaven les tècniques Freinet i, feta pels infants, sortia la revista *Tibidabo*.¹²

Però la situació de rebel·lió militar sota els auspicis de la dreta cedista donà lloc a mesures defensives que van esdevenir abusives.

Decreto de Presidencia de 21 de julio de 1936 sobre «Cesantías» (Gaceta de Madrid, 13 de septiembre de 1936).

El Gobierno, por decreto acordado en consejo de ministros, dispondrá la cesantía de todos los empleados que hubieren tenido participación en el movimiento subversivo o fueren notoriamente enemigos del régimen cualquiera que sea el cuerpo a que pertenezcan, la forma de su ingreso y la función que desempeñen ya se trate de funcionarios del Estado o de empleados de organismos y empresas administradoras de monopolios o servicios públicos...

A causa d'aquest decret, donaré també compte d'un fet que entristeix,¹³ però necessari per veure la dimensió humana i professional en tots els seus claroscurs

12. Es pot consultar l'obra de Jordi Monés citada a la bibliografia.

13. Ho he conegut per un article que em va proporcionar el professor Conrad Vilanou, de la Universitat de Barcelona, al qual he d'agrair que volgués completar la meua cerca d'informació sobre Almendros i la seva obra.

i, en aquest cas, inherent a la inspecció d'educació, que sempre se situa entre la política i la pedagogia. La inspectora Josefa Herrera, esposa d'Alexandre Galí, va rebre la comunicació de cessament en el seu càrrec, decretada el 12 de setembre de 1936 (*Gaceta de Madrid* del 13 de setembre), que publicava una llista d'inspectors de primer ensenyament cessats en compliment del *Decreto de Presidencia de 21 de julio de 1936 sobre «Cesantías»*, signada per l'inspector en cap de Barcelona, Herminio Almendros. Ho recull Jordi Galí Herrera, el seu fill.¹⁴

Li correspongué signar la comunicació a l'inspector en cap, Herminio Almendros, ignorem si per convicció pròpia, però el mateix fill, Jordi Galí, constata: «Ni la més mínima explicació, expedient o justificació». Almendros, com Herrera, havia patit el canvi de destí per anul·lació de les remocions fetes per la dictadura de Primo de Rivera i van fer la mateixa oposició a places de Barcelona; havia estat professor i col·lega de Galí, el seu espòs, a la Universitat Autònoma de Barcelona; havien estat inspectors i col·legues a Barcelona des del 1932. Volem creure que Almendros va comunicar —personalment i amb dolor— a Herrera una decisió de caràcter autoritari per resistir a l'Alzamiento Nacional, que no devia compartir ni devia haver pogut deixar sense efecte. Potser el testimoni de Marta Mata,¹⁵ filla de la mestra Àngels Garriga, la sanció de la qual el 1937 també fou signada per l'inspector en cap Almendros, ens permet contextualitzar la seva responsabilitat. Àngels Garriga «ho recordava, ja amb la perspectiva de les sancions que l'any 1939 havien sofert tants mestres, i no va tenir cap dubte: l'avi i el nét de l'illa japonesa li tenien el cor robat i va posar la lletra catalana a aquella composició que era *L'incendi dels arrossars*».¹⁶ El record és poètic i potser també vol expressar que, per evitar un gran mal, cal sobreviure a un mal menor.

Arribats al gener de 1939, el dia 25, Almendros travessava el Pirineu per la muntanya amb quaranta centímetres de neu i de nit, esquivant el pas fronterer

14. «Una història exemplar», de Jordi Galí Herrera, que «devia aquesta història a la meua mare», diu, relata, de manera detallada i documentada, com Josefa Herrera, inspectora de primer ensenyament des del 1920, patí els canvis de destinació decretats pels diferents governs: la dictadura de Primo de Rivera el 1928, el Decret de 1931 d'invalidació dels canvis anteriors, el Govern de la República el 1936 i la dictadura de Franco el 1939. J. GALÍ HERRERA, «Una història exemplar», *Relleu*, núm 58 (octubre-desembre 1998), p. 28-37.

15. Ho explica al pròleg del llibre d'Empar Blat i Carme Domènech citat i referenciat a la bibliografia.

16. *L'incendi dels arrossars* és la traducció d'*El viejo guardián*, llegenda del Japó que explica com el vell que vigilava els arrossars en companyia del seu nét, en veure formar-se l'onada gegant (avui tots sabem què és el tsunami), va córrer a cremar els camps d'arros per fer pujar la gent de la costa i salvar-los així de la devastació que es produiria al cap d'una estona. Inclou a *Pueblos y leyendas*, l'antologia que havia preparat Herminio Almendros l'any 1929.

del coll d'Ares, i va arribar a la Presta el dia 30. Anava amb Josep Ferrater Mora, Solsona i Bonilla. Van rebre ajudes de diferents contactes. Estigué uns dies a Perpinyà, a casa d'una família, i des d'allà anà a Saint-Paul de Vence, a casa de Freinet. Retornà a Perpinyà el 27 de febrer. Viatjà a París el 14 d'abril, on estigué amb una família fins que va poder embarcar cap a Cuba, amb Alejandro Rodríguez Casona, o a Mèxic, amb tot un grup d'intel·lectuals republicans, segons el que li proposà Joaquim Xirau. Finalment, optà per Cuba, i el 30 de maig arribà a l'Havana amb Ferrater Mora i Solsona, on els espera Alejandro Casona.

En la decisió hi va pesar, especialment, la possibilitat de reagrupar a tota la família: l'esposa, que s'havia quedat a Barcelona, i els tres fills, que, per seguretat, s'estaven amb els avis a Calders, ja que així ho havien decidit de comú acord. Van haver d'esperar deu anys. Maria Cuyàs, inspectora, va ser cessada per desafecta al règim del Movimiento Nacional de Franco el març de 1939. Després de dos anys, podia demanar ser rehabilitada i així ho va fer, però li donaren la destinació a Huelva. Passaven els anys i es va veure que el règim de la dictadura mantenia un control policial i ideològic i no tenien altra possibilitat que reagrupar-se a Cuba. Herminio Almendros i Maria Cuyàs són una mostra evident de l'exili exterior i interior a què van ser sotmesos tants homes i dones complidors amb la seva professió i amb el servei públic.

CONCEPCIÓ DE LA INSPECCIÓ ESCOLAR (LA SEVA TESI DOCTORAL) I ACTUALITAT D'ALGUNES DE LES INICIATIVES

De l'etapa cubana d'Herminio Almendros no en direm res en aquesta ocasió, tot i que aviat fou reconegut per la seva vàlua, formació i dedicació, tant com fou apartat pels diferents règims. Primer el de Batista i després el de Castro, per considerar que la pedagogia de Freinet era revisionista, segons els comissaris assessors del Partit Comunista Francès.

Interessa, però, recollir el pensament que sobre la inspecció escolar elaborà els primers anys d'estar a Cuba, sense família. No sols va treballar donant classes, sinó que va cursar novament els estudis de pedagogia i es va doctorar amb la tesi *La inspección escolar*, l'any 1952. La va centrar en Cuba i el que allà pogués millorar, però acumulava una sòlida i alhora complexa experiència de supervisió escolar, assessorament a mestres, renovació pedagògica, planificació escolar rural i urbana, administració i participació en educació. Ressenyem, doncs, el seu pensament en la mesura que segueix tenint valor en la situació actual de l'escola del nostre país.

La família Almendros-Cuyàs no es va poder reagrupar fins al 1949 a Cuba. La fotografia correspon a l'any 1956. De dreta a esquerra: Herminio Almendros, als seixanta anys; els fills Sergio i Néstor (fotògraf, Òscar de Hollywood); un matrimoni amic; Maria Cuyàs i, al davant, la filla Rosa-Maria amb el seu marit.

La inspecció ha de ser fonamentalment pedagògica, formadora de mestres i capacitada per elaborar informes per als òrgans decisoris de l'Administració sobre el funcionament de les aules, la competència dels mestres i la situació de l'ensenyament.

Parteix d'una crítica del model d'inspecció expressada per un inspector cubà en un treball publicat l'any 1928, però que indubtablement fa seu: «La centralización es propia del carácter latino, por falta de fe en la honradez de los demás, por falta de la confianza que la propia ley y los organismos superiores debieran depositar en todo funcionario, y esto supone energías malgastadas, tiempo perdido, muerte de buenas iniciativas y desaliento» (p. 71). I pren paraules d'un altre inspector espanyol, Fernando Sáinz: «Se trata de que la eficacia de los servicios no se hace consistir en la ley, sino en el funcionario. Primero, o en todo momento, se le prueba como hombre apto para lo que se le destina: en seguida se le concede un máximo de confianza y honradez. En tales condiciones la ley tiene que decir bien pocas cosas; casi es bastante con esto: cumpla usted con su deber y emplee su celo en poner medios para mejorar su labor... Lugar habrá de desprenderse de quien no cuadre con esta ética» (p. 72).

Són paraules manllevades amb les quals, d'entrada, deixa clar el seu pensament. Exposa Almendros —recordem-ho, l'any 1952— la justificació i el sentit de la inspecció escolar:

Se impone una readaptación de nuestra escuela pública, para poner al servicio de los niños de esta mitad del siglo XX una educación que responda a las necesidades individuales, sociales, intelectuales, técnicas y morales de la vida de los pueblos en el tiempo de la electricidad, de la aviación, del cine, de la radio, de la televisión, de la imprenta, del teléfono, del periódico; del enorme progreso material y mecánico (p. 160).

Los educadores, el pueblo, los gobernantes están en el deber, sin más dilación, de hacerse cargo de esta realidad y de emprender el esfuerzo de renovación que se impone (p. 160).

El maestro es el que trabaja en la realidad viva del problema y es el único que puede ir descubriendo y clavando los jalones de un progreso seguro. El Estado, los gobernantes, han de proporcionar los medios y han de aportar múltiples ayudas, pero es el maestro el que ha de saber lo que es adecuado y aprovechable y lo que se puede y ha de hacer con ello (p. 164).

Hoy, quizás como nunca, la inspección escolar tendrá sentido en la medida en que pueda disponerse para ayudar a la escuela a transformarse y a elevarse al nivel que la época requiere. Si no es capaz de eso, acabará por decidir su definitiva inutilidad (p. 167).

Ha passat mig segle i són paraules vigents. Sembla que estiguem encallats: la societat plural és un avanç; la societat de masses i de consum, un fet neutre en ell mateix. És positiu, si contribueix al desenvolupament personal i a l'accés lliurement personalitzat a la cultura; negatiu, si aliena de la decisió personal, si la sotmet a la moda o a la majoria estadística que tant interessa a la indústria cultural moguda pel benefici econòmic. La institució escolar (escola o institut) no acaba de respondre a les necessitats dels alumnes de la societat actual i intenta adaptar els alumnes al model d'escola i d'institut ideal d'un temps passat. Infants i joves queden sotmesos a les ofertes de consum (calçat i vestits de marca, producció musical venuda com a èxit, cinema i televisió espectaculars i provocadors mostrant allò que mai s'ha vist, compra desmesurada de productes d'usar i llençar) i així no desenvolupen l'interès pel coneixement i la cultura. Els pares i mares estan desorientats i deixen fer. «Los educadores, el pueblo, los gobernantes están en el deber, sin más dilación, de hacerse cargo de esta realidad y de emprender el esfuerzo de renovación que se impone». La inspecció, com a òrgan de l'Administració educativa, i els inspectors, com a professionals de la supervisió i experts del sistema educatiu, han de «disponerse para ayudar a la

escuela a transformarse y a elevarse al nivel que la época requiere. Si (la inspección) no es capaz de eso, acabará por decidir su definitiva inutilidad».

Herminio Almendros, per definir el perfil d'inspector, proposa el de «líder pedagógico, compañero entre los maestros, capaz de unirlos, de animarlos en propósitos entusiastas, capaz de suscitar en ellos la persuasión que mueve al trabajo y a la creación [...], digno de ser aceptado y seguido por la adhesión a los valores auténticos, a la autoridad no prestada» (p. 169).

Defensa la idea de la inspecció en equips de districte amb un inspector director. L'inspector tindria diversos centres a visitar i supervisar, però una o dues escoles de la seva zona haurien de ser el model avançat, per la qual cosa l'inspector seria el director tècnic i podria seleccionar el personal d'entre els mestres de la zona. Determinades experiències o escoles haurien de ser visitades per diversos inspectors que es comprometessin a fer una elaboració comuna. Amb el treball de col·laboració dels inspectors, que comporta treball individual, veu innecessari que cada inspector hagi de justificar la feina diària tal com acostuma a passar.

Todo ese papeleo inútil y perjudicial de las comunicaciones como medio de control sería sustituido por el informe individual o colectivo que rendirían los inspectores una vez al mes todo lo más, en Junta de Inspectores del Distrito, presidida por el Inspector director o unificador. En esa junta mensual se haría un recuento de la labor llevada a cabo durante el mes y se planearía y organizaría la labor del próximo. Una acta de todo ello sería enviada al inspector provincial, con otros informes que él pudiera requerir (p. 186).

Almendros sempre fa propostes d'acció. Demana que s'uneixin en col·laboració la inspecció provincial i l'escola normal fins al punt que professors de la normal assisteixin a juntes d'inspecció i que un inspector assisteixi a reunions del claustre de professors de la normal. Proposa, així mateix, un butlletí pedagògic mensual conjunt en què es recullin treballs pedagògics d'inspectors, mestres i professors de la normal. Adverteix del risc que els superintendents o delegats del ministre, als quals corresponen qüestions administratives, estiguin per sobre de les qüestions de funcionament pedagògic o de tècnica professional.

Pensamos que el Ministerio debe contar con un alto organismo técnico permanente, un Departamento de Dirección Técnica de la educación primaria y secundaria, que asegure, por sobre los cambios de ministros, la continuidad de criterios, normas e impulsos básicos de la labor docente nacional. Un organismo central que asumiera esa dirección, sin otra dependencia que la directa del ministro (p. 187-188).

En educació no es pot jugar a govern i oposició sense risc de perdre-ho tot: infants que no gaudeixen de la lectura, que no resolen bé els problemes aritmètics de la vida diària, adolescents que no mostren cap interès pel coneixement i viuen l'escolarització com una condemna o com un concurs de notes.

Quasi de passada, com qui no diu res, l'inspector Almendros alerta sobre el poc valor de les visites d'inspecció a causa de les rigideses de la pretesa *objectivitat*. Alguns inspectors prenen notes de la lliçó íntegra del mestre sense que falti detall o pensen que, amb enregistraments de so o pel·lícula de les lliçons, podrien estudiar científicament el fenomen, com en un laboratori. Almendros desaconsella que s'entri a l'aula amb aparell enregistrator o amb una bateria de tests per comprovar l'aprenentatge dels alumnes (p. 191-193).

Ya hemos dicho qué clase de misión útil asignamos al inspector, orientada principalmente a promover, fomentar y dirigir de manera orgánica el trabajo de las escuelas de su zona, con el propósito de hacerlo mejorar y readaptarlo constantemente en lo posible a las circunstancias y a las perfecciones técnicas de nuestro tiempo. Para ello no sirve esa reglamentada visita formal de comprobación y enjuiciamiento a que suele quedar reducida, por mucho que se canten sus propósitos de orientación y mejora. Son otros los medios a que hay que recurrir si se quiere hacer una obra útil (p. 193).

El inspector que no cuente con otros medios que el consejo, la orientación teórica, la conferencia o el discurso, está irremisiblemente perdido para el trabajo deseable (p. 196).

El inspector ha de conocer y poseer claras y contrastadas normas de técnicas escolares que representen novedades útiles al alcance del deseo de aprender de los maestros; debe conocerlas y ha de estar en disposición de mostrar en la práctica sus ventajas, así como de justificar también teóricamente sus méritos. Ha de ser como el ingeniero que traslada al campo y, a la vista de todos, pone en marcha el tractor y empuña la mancuerna y hace una labor profunda; o es capaz de hacer injertos y cruzamientos con habilidad y seguridad ejemplares; o puede mostrar prácticamente la manera y el camino de probar adaptaciones de variedades vegetales, para comprobar luego con juicio certero los resultados, eliminando errores y conservando los favorables éxitos (p. 199).

Queda força clar que l'inspector Almendros defensa allò que ha practicat (ho hem vist a Lleida i a Barcelona) i segueix practicant. A Cuba ho va fer davant del superintendent i d'alguns inspectors que van presenciar l'ús de la impremta amb alumnes per aprendre a llegir i escriure (p. 199-200).

Una altra línia d'acció de camp de l'inspector: que les escoles tinguin el

material o les eines per a l'avantajosa utilitat, l'ús col·lectiu. L'equipament ha de respondre a la manera d'organitzar i executar el treball de cada escola. Preveu que el material modern adequat a les necessitats de l'escola haurà de ser obra dels mateixos mestres, obra de col·laboració entre els mestres. Sèries de textos seleccionats, de fotografies de revistes, fitxers de càlcul. I, si els mestres no ho fan per iniciativa pròpia, «ahí está el inspector, que puede intentarlo y debe hacerlo» (p. 201-205).

Respecte a la comprovació de l'aprenentatge dels alumnes, s'oposava als tests d'instrucció que aplicaven els inspectors i als exàmens de promoció anticipant-se en el temps a què la decisió, tal com passa avui, l'han de prendre els mestres a partir del coneixement ampli dels alumnes i de la seva honestedat professional. Les comprovacions de resultats que pugui fer l'inspector són subsidiàries. Ha de comprovar quelcom més important, «que resiste al artificio de la medida y la cifra: el trabajo apasionante, los nuevos instrumentos, la disposición y esfuerzo personal y colectivo, la aptitud y creación, el valor de los productos del trabajo estimados más en calidad que en cantidad...» (p. 208).

Almendros s'oposava també, de manera total, al sistema d'adjudicar puntuacions als mestres per entrar en competició escalafonal. Considera que l'inspector és capaç de distingir els mestres mancats de les mínimes dots personals, el gran grup de mestres que compleix la funció exigida i exigible i «aquellos maestros de personalidad destacada, de afinada sensibilidad, de cultura sobresaliente aunque no ha sido adquirida en las aulas, los que aspiran a mejorar la escuela, que no se sienten jornaleros del Estado, sino artífices de la obra de educación que tienen entre manos» (p. 214-215). Considera que l'inspector ha de tenir una fitxa descriptiva de cada mestre, un retrat qualitatiu, però Almendros no aporta alternatives en aquest punt certament delicat.

Respecte als informes d'inspecció, Almendros s'oposa a la densa butlleta de visita de la inspecció, que prova d'obtenir dades per donar una qualificació numèrica, i considera que res substancial es perdria, motiu pel qual afirma que tot això ha de desaparèixer. Respecte a la darrera part de l'informe de consells i orientacions al mestre, es pregunta de què serveixen els vagues i inflats consells i solament considera útil que s'estableixi un projecte de treball convingut amb el mestre. L'informe d'inspecció no requereix d'un model tancat; l'inspector ha de decidir, en cada cas, quines dades essencials del mestre i de l'escola ha de consignar en un quadern propietat del mestre, del qual ha de restar una còpia a l'escola i una còpia als arxius de la inspecció provincial. Hauria de quedar constància del procés ininterromput o de la línia de treball i de les seves vicissituds i conseqüències a través del temps i dels canvis de mestres i d'inspectors. «Las visitas y el visiteo» és un epígraf que ja mostra una clara posició de l'autor.

Vigilancia y comprobación del cumplimiento de las previsiones y exigencias reglamentarias, de forzosa estructura formal. Lo demás, lo verdaderamente medular: la ayuda, la colaboración para procurar sustanciales mejoras de fondo, sustantivas conquistas técnicas progresivas, eso queda en lugar secundario o desaparece en el apresurado visiteo que se exige al inspector para justificar con múltiples informes su trabajo (p. 220).

El inspector sabe cuándo y dónde ha de hacer las visitas para que surtan los mejores efectos. No le han de ser impuestas ni en cantidad ni en plazo fijo. La obra orgánica que haya emprendido en su zona condicionará su acción más apropiada. Puede ir o dejar de ir donde convenga, permanecer el tiempo que sea necesario, hacer menos o más visitas, hacerlas de la índole aconsejable, reunir pequeños o grandes grupos de maestros, relacionarse con ellos como mejor convenga a la cooperación emprendida, procurar la mutua crítica entre maestros en leal camaradería, emplear los medios adecuados para poder manifestar en su zona una obra constructiva, de la que estará siempre dispuesto a dar cuenta (p. 222).

Almendros es pregunta:

¿Qué va a dar de sí un funcionario técnico al que se le pone en condiciones de que su conocimiento se estanque y retrase sin posible respiro para mantenerlo en forma? ¿Qué valor puede tener su trabajo a la larga, si no le queda tiempo para prepararlo y mejorarlo?

I, en nota a peu de pàgina, cita al doctor Mario Byrne, inspector provincial de Matanzas:

Y de estudios casi nada. De esos funcionarios, los que tienen un alto concepto de sus deberes, por fortuna la mayoría están viviendo casi al margen de toda influencia cultural. De seguir como vamos, en unos cuarenta años más, el inspeccionado será un conjunto de analfabetos intelectuales. Y esta realidad constituye una perspectiva sombría para la escuela primaria.

Fins aquí algunes de les idees clares i concretes sobre la seva concepció de la inspecció escolar i del perfil professional de l'inspector. Són suficients per, avui, després de cinquanta-cinc anys, centrar la nostra reflexió i les nostres propostes per tal de contribuir a una inspecció d'educació que afronti els reptes actuals i respongui a les necessitats de la societat catalana.

MOTIUS PER INCORPORAR HERMINIO ALMENDROS A LA HISTÒRIA DE LA INSPECCIÓ D'ESPANYA

En primer lloc, perquè ha estat un professional de la inspecció en el sentit integral. La seva acció supervisora ha atès les tres dimensions¹⁷ de forma harmònica: la decisió, com a agent institucional d'un òrgan de l'Administració educativa; l'acció, perquè coneixia i podia desenvolupar la pràctica docent amb alumnes i davant de mestres, i el pensament, perquè tota l'acció i la decisió estan fonamentades en el coneixement i l'estudi de la pedagogia i de les ciències de l'educació.

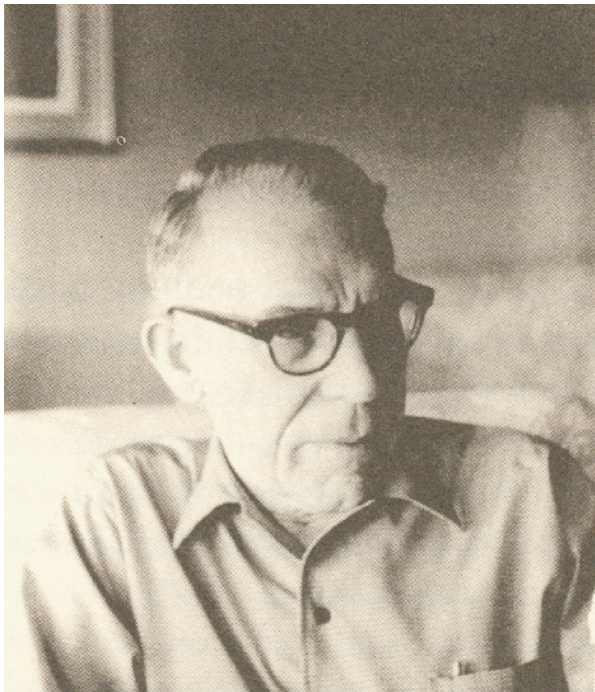
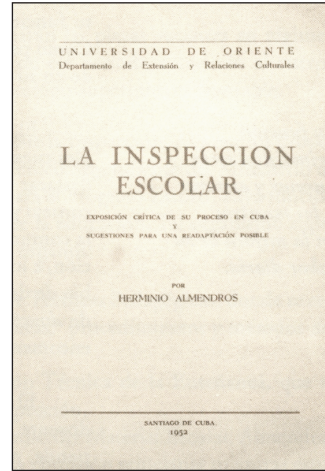
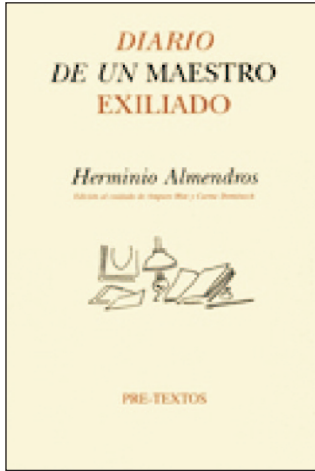
En segon lloc, perquè la seva concepció de la inspecció era molt avançada respecte del seu temps. Després d'anys de reajustaments i reformes, hem volgut donar preferència a la funció tècnica pedagògica i orientadora de la inspecció d'educació basant-nos en autors angloamericans recents que, indubtablement, coneixien l'obra d'Almendros.

En tercer lloc, perquè la seva dedicació a l'acció de l'Administració que actua en el marc de la legalitat i la normativa no el va ofegar en el burocratisme estèril. Sempre va mostrar la necessària sensibilitat cultural i una amplitud de mireres cap a la literatura i la cultura en general. És a aquesta cultura i amplitud que atribuïm que un home nascut a la Manxa i format a Madrid sabés i volgués integrar-se tan aviat a Catalunya aprenent la llengua catalana amb els mateixos mestres amb els quals treballava.

Finalment, perquè, enfront d'una història de dretes i esquerres radicalitzades en la història d'Espanya, se'ns presenta com una figura d'unitat i d'entesa. A través dels diversos i contraposats marcs polítics en què va viure a Espanya i a Cuba, va adoptar una postura de respecte a la legalitat i, alhora, aportava un pensament crític que, en ocasions, l'ha situat com a perdedor, sense que, per això, hagi abandonat la fidelitat a les seves conviccions. Ho palesa el testimoni del seu fill Néstor: «Mi padre fue, por su formación, un liberal de convicción... un liberal idealista español [...]. Estaba en contra de los extremismos de derecha e izquierda, que amaba la libertad de expresión y que había sido muy influido por las ideas de Francisco Giner de los Ríos y de su Institución Libre de Enseñanza».

Habré de confesar el error en que quizás haya incurrido. Yo soy uno de esos ilusos maestros que han vivido como braceado en el vacío. El respiro que me han dejado una y otra guerra, una revolución frustrada y los pasos a trancos en el largo

17. Podeu consultar la *Supervisión del sistema educativo*, de Martí Teixidó, citada a la bibliografia.

Herminio Almendros,
1970.

exilio, lo he empenado comunicando o tratando de comunicar mi experiencia y mi fe en el propósito de esquivar la rutina escolástica y promover una sensibilidad más humana para el progreso de la obra docente. No quiero decir que haya abrigado la vana confianza de que fuera ése el camino mayor para cambiar de arriba abajo la base de la estructura social, pero pensaba de buena fe que ayudaba positivamente a crear, siquiera en mi alcance restringido, condiciones favorables para el cambio.¹⁸

BIBLIOGRAFIA

- ALCOBÉ, J. (1975). «Herminio Almendros. Un educador para el pueblo». *Cuadernos de Pedagogía*, núm. 3 (març 1975), p. 30-32.
- ALMENDROS, H. (1932). *La imprenta en la escuela: la técnica Freinet*. Madrid: Publicaciones de la Revista de Pedagogía. (La Nueva Educación; XXVIII)
- (1952). *La inspección escolar*. Santiago de Cuba: Universidad de Oriente.
- (1985). *La escuela moderna. ¿Reacción o progreso?* L'Havana: Editorial de Ciencias Sociales.
- (2005). *Diario de un maestro exiliado. Barcelona, 1939 - La Habana, 1940*. Ed. a cura d'Amparo Blat i Carme Domènech. València: Pre-Textos.
- BLAT, A. (1998). *Herminio Almendros Ibáñez. Vida, época, obra*. Almansa: Ayuntamiento de Almansa.
- BLAT, E.; DOMÈNECH, C. (2004). *Herminio Almendros: L'inspector que renovà l'educació*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona.
- FONTQUERNI, E.; RIBALTA, M. (1982). *L'ensenyament a Catalunya durant la Guerra Civil*. Barcelona: Barcanova.
- HERNÁNDEZ DÍAZ, J. M. (1991). «Un exponente de la pedagogía española en el exilio: Herminio Almendros y la educación en Cuba». *Revista de Educación*, núm. 309 (gener-abril 1996), p. 217-228.
- LOZANO, C. (2004). «Almansa, mi pobre Almansa... L'exili d'Herminio Almendros». *Educació i Història* [Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Societat d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana], núm. 5, p. 197-218.
- MATA, M. (1975). «La mort d'Herminio Almendros». *Perspectiva Escolar*, núm. 1 (març), p. 54-55.
- (2004). «Pròleg. De records». A: BLAT, E.; DOMÈNECH, C. *Herminio Almendros: L'inspector que renovà l'educació*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat: Institut d'Educació de l'Ajuntament de Barcelona.

18. H. ALMENDROS, *La escuela moderna. ¿Reacción o progreso?*, l'Havana, Editorial de Ciencias Sociales, 1985, p. 32-33. Text del 1962 editat pòstumament l'any 1985 pels seus fills, després de moltes discussions amb les autoritats polítiques del Govern de Cuba, i prologat per la filla, Rosa-Maria Almendros.

- MONÉS, J. (1977). *El pensament escolar i la renovació pedagògica a Catalunya (1833-1938)*. Barcelona: La Magrana.
- TEIXIDÓ, M. (1997). *Supervisión del sistema educativo*. Barcelona: Ariel.
- (2000). «Noticia de Herminio Almedros: Su aportación como inspector de enseñanza y pedagogo renovador». A: *Actas del Congreso Nacional de Inspección Educativa de Valladolid, 1999*. Madrid: Anaya, p. 191-201.
- (2001). «Herminio Almedros: inspector de enseñanza, defensor de la educación». A: *Centenario de Herminio Almedros*. Almansa: Torre Grande: Ayuntamiento de Almansa, p. 51-81.